

TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSIYALARDAN FOYDALANISH XUSUSIYATLARI

A.Z.G'aniyeva

Aniq va Ijtimoiy fanlar universiteti Xalqaro bo'lim boshlig'i

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14038259>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim tizimidagi innovatsiyalar va yangicha innovatsion yondashuvlar asosida ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan tadqiqotlarning tahlili hamda hukumatimiz tomonidan innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etishga qaratilgan qonun va qarorlar keltirilgan.

Аннотация. В данной статье представлен анализ исследований, направленных на повышение качества образования на основе инноваций в образовательной системе и новых инновационных подходов, а также законов и постановлений, направленных на внедрение инновационных образовательных технологий нашим правительством.

Annotation. This article presents an analysis of research aimed at improving the quality of education based on innovations in the educational system and new innovative approaches, as well as laws and regulations aimed at introducing innovative educational technologies by our government.

Kalit so'zlar. Kompetentsiya, innovatsiya, novatsiya, ijodiy halokat, konsultativ va raqamli iqtisodiyot.

Ключевые слова. Компетенция, инновации, новация, креативное разрушение, консультативная и цифровая экономика

Key words. Competence, innovation, novation, creative destruction, consultative and digital economy.

Bugungi kunda yurtimizda ta'lim sohalarida olib borilayotgan tub islohotlar O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning qator Qaror va Farmonlari talablari asosida mavjud ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uzluksiz ta'lim tizimini shakllantirish orqali ta'lim muassasalari rivojini ta'minlovchi yangi konsepsiyaning yaratilishi uchun zamin bo'ldi. Mazkur ta'limga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar barkamol shaxsni tarbiyalash, uni yetuk mutaxassis sifatida innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashni nazarda tutadi.

Innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash muammosini tadqiq qilishning ustuvor metodologik asoslari bo'lib, shu muammoni keng ko'lamdagi tadqiqotlar konteksti doirasida har tomonlama tahlil qilish imkonini beruvchi tamoyillar xizmat qiladi.

Hozirgi davrda insoniyat yangi axborot asriga kirdi. Bu shuni anglatadiki, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning fikriga ko'ra (J.Delor, N. D. Nikandrov, A. I. Subetto va boshqalar.), jamiyat shakllanmoqda, uning asosiy ustuvor yo'nalishlari axborot, bilim, ta'limdir. Ushbu fikirni tasdiqlashda tadqiqotchilar, mutafakkirlar, davlat arboblari va ommaviy xalqaro tashkilotlar kelajakning kaliti butun aholining ta'limida va ularning ta'lim darajasini doimiy ravishda yaxshilashda yotadi, deb hisoblashadi. Yuneskonning ta'lim bo'yicha Jahon hisobotida "biz keyingi asrni shaxslar va dunyo bo'ylab davlat organlari ko'rib chiqadi nafaqat bilimlarni chuqurlashtirishning davomi maqsadga yerishish demakdir, balki o'z-o'zidan tugaydi. Har bir insonning hayoti davomida bilim olishga qaratilgan sa'y-harakatlari rag'batlantiriladi va unga shunday imkoniyat beriladi" [2].

Ilm-fan, texnika, ishlab chiqarish va texnologiyaning jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarida taraqqiyotining yangi istiqbollari ochib berdi. Insoniyatning davlat va jamiyat qurilishiga doir asriy tajribalari ijtimoiy munosabatlarni yangicha yondashuvlar asosida tartibga solish borasidagi ilg'or yondashuvlarning qaror toptirilishiga olib keldi. Mazkur yondashuvlarning mohiyati so'nggi yillarda umumiy tarzda "innovatsiya" tushunchasi yordamida ifodalanib kelinmoqda. Xo'sh, "innovatsiya" tushunchasi lug'aviy jihatdan qanday ma'noni anglatadi? Ushbu tushuncha negizida qanday holat tavsiflanadi?

Innovatsiya – inson ehtiyojlarini qondirish uchun yangi amaliy vosita, tushuncha, usul-yangilik yaratish, tarqatish, joriy etish va undan foydalanishning murakkab jarayonidir.

Odatda innovatsiya jarayonida mashinalar, dastgohlar, ishlab chiqarish qurollari hamda texnologik jarayonlariga yangiliklar kiritiladi. Biroq, ilm-fan, texnika, ishlab chiqarish va texnologiyalarning rivoji tufayli jamiyat ham rivojlanishning muayyan bosqichidan yanada takomillashgan bosqichga o'tadi. Falsafiy talqinda ifoda etganda miqdor o'zgarishlari tub sifat o'zgarishlariga aylanadi.

Ijtimoiy innovatsiya (**social innovation**) jamiyatning ijtimoiy tizimdan ochiq fuqarolik jamiyatiga aylanishini anglatadi. Ushbu turdagi innovatsiya negizida jamiyatning ijtimoiy qatlamlarida umumiy yoki xususiy xarakterdagi yangilanishlar sodir bo'ladi. Jumladan, ta'lim sohadagi yangilanishlar ham shular jumlasidandir.

Ta'lim tizimining innovatsiyasi – jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy ehtiyojlarini, uning malakali kadrlarga, shaxsning esa sifatli ta'lim olish bo'lgan

talabini qondirish, ta'lim tizimini barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida mavjud mexanizmlarning qayta ishlab chiqilishi yoki yangilanishi.

Mazkur innovatsiya shaxsni o'qitish va tarbiyalashga oid eng yaxshi an'analarni saqlab qolgan va boyitgan holda majmuaviy xarakter kasb etib, ta'lim tizimining barcha sohalarini to'la qamrab oladi va jamiyatda qaror topgan malakali mutaxassislarni tayyorlash borasidagi ehtiyojni qondirishga xizmat qiladi. Ta'lim tizimining yangilashda quyidagi ustuvor vazifalar hal qilinadi:

- har bir shaxsning to'laqonli ta'lim olishida boshqalar bilan teng huquqliligi va ta'lim olishning ochiqligini ta'minlash;

- maktabgacha ta'lim tizimida yangi sifat ko'rsatkichlariga erishish;

- yangi xorijiy ta'lim resurslarini jalb qilish va ulardan samarali foydalanish asosida ta'lim tizimida samarali me'yoriy-huquqiy va tashkiliy- iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish;

- davlat va jamiyatning qo'llab-quvvatlashi negizida ta'lim tizimi xodimlarining ijtimoiy maqomi va kasbiy kompetentligini rivojlantirish;

- ta'lim tizimining davlat va jamoatchilik boshqaruviga asoslanganlik tamoyiliga muvofiq ta'lim jarayoni ishtirokchilari – raxbarlar, pedagoglar, ot-onalar va ta'lim muassasalarining rolini oshirish.

Barcha davlatlarda bo'lgani kabi O'zbekiston sharoitida ham ta'lim tizimini modernizatsiyalashda davlat, jamiyat, mahalliy va ijtimoiy tashkilotlar, yuqori hamda quyi boshqaruv organlarining o'рни va roli, ular o'rtasidagi o'zaro birlik, hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy sharoitda ta'lim tizimini modernizatsiyalashning ustuvor yo'nalishlari quyidagilar sanaladi:

- elektron axborot-ta'lim resurslarini yaratish;

- ta'lim menejmentining mavjud va yangi texnologik shakllarini o'zaro muvofiqlashtirish;

- o'quv hamda mutaxassislik fanlari asoslarining talabalar tomonidan mustaqillik o'zlashtirilishi uchun qulay pedagogik va texnologik shart-sharoitlarni vujudga keltirish.

Iqtisodiy nuqtayi nazardan zamonaviy globallashuv, raqamli iqtisodiyot hamda yangi O'zbekiston qurish sharoitida rivojlangan mamlakatlar tajribasida innovatsion faoliyatni tashkil qilish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha xalqaro tajribani o'rganish masalasi nafaqat korxonada darajasida balki maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham boshqaruv faoliyatini takomillashtirishga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida mamlakatimiz zamonaviy yuksalishga erishish maqsadida innovatsion

rivojlanish bosqichiga kirganligini e'tirof etilgan. "Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni... aynan innovatsion g'oyalar asosida boshlashimiz kerak. Innovatsion rivojlanish va raqamli iqtisodiyot yo'liga o'tishimiz bejiz emas. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi." [1]

"Innovatsiya" tushunchasi o'zining yangi hayotini "innovatsion kombinatsiyalar"ni tahlil qilish, iqtisodiy tizimlarning rivojlanishidagi o'zgarishlar natijasida XX-asrning boshida Avstriyalik iqtisodchi Y.Shumpeterning ilmiy ishlarida boshlagan. Shumpeter 1900-yillarda iqtisodda ushbu termini ilmiy qo'llashga kiritgan dastlabki olimlardan hisoblanadi. O'zining "ijodiy halokat" nazariyasi asosida innovatsion jarayonlarni o'rganib chiqdi va tadbirkorlarning faoliyatini yangi mahsulot va xizmatlarni yaratishda mavjud narsalardan foydalanishni boshqa zamonaviy usullar sifatida ko'rib chiqishni taklif qildi [3].

Ingliz professori V.R. Spenser "Innovatsiya – bu aniq vaziyatda mutlaqo yangi narsa, biz buni anglanimizda foydalanishimiz mumkin" [4] deb ta'rif beradi. Rossiyalik olimlar A.Kulagin "Innovatsiya – bu innovatsion, ishlab chiqarish, institutsional moliyaviy, ilmiy-texnik va boshqa sohalardagi yangilikdir" [5] deb ta'rif beradilar. D.Forining "innovatsion imkoniyatlar - bu muntazam ravishda kombinatsiyalashgan bilimlarni kashf qilish, ulardan foydalanish demakdir. Bunda kombinatsiyalashgan jarayonlarda asosiy e'tibor beriladigan jihat – bu bilimdir" [6] deb ta'kidlaydi. I.Balabanov "Innovatsiya-kapitalni yangi texnika yoki texnologiyaga, ishlab chiqarishni tashkil qilish, mehnat, xizmat ko'rsatish va boshqaruvning yangi shakllariga, jumladan, yangicha nazorat va hisob shakllari, rejalashtirish va tahlil usullariga kiritishdan olingan, moddiy tus olgan natijadir" [7] deb ta'riflagan

J.Yo'ldoshev "innovatsiya (ingliz tilidan olingan "Innovation" yangilik kiritish) - tizim ichki tuzilishni o'zgartirish amaliyot va nazariyaning asosiy qismi", innovatsion faoliyat esa, "yangi ijtimoiy talablar bilan a'nanaviy me'yorlarning mos kelmasligi. Amaliyotning yangilanayotgan me'yorlarni mavjud me'yorlar bilan to'qnashuvi natijasida vujudga kelgan majmual muommalarni yechishiga qaratilgan faoliyat" [8] deb ta'kidlaydi. Tadqiqotchi E.G'affarov "Innovatsiya – bu ixtironing amaliy ahamiyatini ajratib ko'rsatish va uni muvaffaqiyatini ta'minlovchi yangilikdir" [9] deb ta'rif bergan. Innovatsion faoliyat bu avvalo faoliyatdir. Bu faoliyat bir paytda ham iqtisodiy ham ijtimoiy faoliyatdir. Iqtisodiy faoliyat asosan korxonalarining ishlab chiqarishini

modernizatsiyasi bilan bog'liq bo'lsa, ijtimoiy faoliyat bu ijtimoiy sohaga yangiliklarni kirib kelishi va joriy etilishi bilan xarakterlidir. Shuningdek, bu faoliyat innovatsiyalarni yaratish yoki amalga oshirish ilmiy tadqiqotlar va ijod bilan bog'liq hamdir.

Shuni alohida takidlash lozimki, Respublikada innovatsion jarayonlarni shiddat bilan rivojlanishi natijasida innovatsion infratuzilmaga ehtiyoj sezildi. Innovatsion infratuzilma — innovatsion faoliyatni moddiy-texnik, moliyaviy, tashkiliy-uslubiy, axborot, konsultativ va boshqa jihatdan ta'minlaydigan korxonalar, tashkilotlar, muassasalar, mulkchilikning istalgan shaklidagi ular birlashmalarining majmuidir. Ayni paytda, Respublikada barcha sohalar kabi ta'lim sohasida ham innovatsion infratuzilma shakllantirildi. Mazkur infratuzilmani shakllanganligini bevosita ta'lim turlaridagi o'zgarishlarda ko'rishimiz mumkin.

Jamiyatda "innovatsiya" va "innovatsion faoliyat" tushunchalarini mazmun va mohiyatini anglashi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish ko'lamini kengaytirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-630-son.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-576-son.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М., Директ-Медиа, 2007. 4.
4. Инноватсии: теория, механизм, государственное регулирование: Учебн. пособие /Под ред. Ю.В. Яковса. – М.: РАГС, 2000.
5. Кулагин А. Осенка и самооценка научной организатсии. Инновационная экономика. 2011 г. Ст. 54-55.
6. Инноватсии: теория, механизм, государственное регулирование: Учебн. пособие /Под ред. Ю.В. Яковса. – М.: РАГС, 2000.
7. Балабанов И. Инновационный менежмент. Питер, 2001.
8. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari: Qo'llanma.- T.:O'qituvchi, 2004. – 104 b.
9. G'affarov E. Innovatsiya, ijtimoiy innovatsiya va innovatsion faoliyat: ilmiy-nazariy yondashuvlar. NamDU ilmiy axborotnomasi. 2019-yil, 10-son. 153-157 betlar.

